

“معالم النهضة في قصة سليمان كما بينها القرآن الكريم”

KUR'ÂN'IN AÇIKLAMALARI DOĞRULTUSUNDA SÜLEYMAN (A.S) KISSASINDA KALKINMANIN ESASLARI*

Arafât M.Muhammed Ahmed**/Çev.:Mustafa ŞEN***

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbine; salât ve selam yaratılmışların en şereflisi ve peygamberlerin önderi efendimiz Muhammed'e, âline ve bütün ashabına olsun.

Hız. Süleyman'ın kıssası Kur'an'ın ilgi çekici kıssalarındandır. Bu kıska Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kıssaları arasında eşsiz bir tarzı temsil eder. Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kıssalarına bakıldığında her peygamberin kavmini imana davet ettiği, azınlığın iman edip, çoğunluğun inkar ettiği, mazaretin kalmaması ve inzarin yapılması nedeniyle de onlara azabın geldiğinin anlatıldığı görölr. Ayrıntılardaki farklar dışında Kur'an-ı Kerim'de en çok bahsi geçen Nuh, İbrahim, Lut, Hud, Salih, Şuayb ve Musa (a.s) 'ın kıssalarında hep aynı şey gerçekleşmiştir.

Hız. Süleyman ve babası Hız. Davud'un kıssaları hedef ve gaye bakımından son derece açık olmakla birlikte iktidar, hâkimiyet, askeri güç ve medeni kalkınma kıssalarıdır.

* Bu makale Ürdün'de Yapılan III. Kur'an Araştırmaları Konferansının "Meâlimü'n-Nehda fi Kissati Süleyman kemâ Beyyennâhe'l-Kur'ani'l-Kerim" adlı bölümünün çevirisidir.

** Dr., Ezher Üniv. Kur'an-ı Kerim Fakültesi Medine Tayyibe Üniv. Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tefsir ve Kur'an İlimleri Bölümü.

*** Yrd.Doç.Dr., Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

“Hz. Süleyman Kıssasında Kalkınmanın Esasları” isimli araştırmayı tamamlama hususunda Allah Teâlâ’dan yardım istedim. Bu konu önsöz, giriş, araştırma/gelişme ve sonuç şeklinde inceledim. Mukaddime bölümünde konunun seçimi sebebi ve işleyiş planı, giriş bölümünde ise Hz. Süleyman’ın zamanı, iktidarı ve Kur’an’ın ondan genel olarak söz etmesini ele aldım. Daha sonra birinci bölümde bu komutanın nitelikleri, özellikleri ve önemli işleri, ikinci bölümde ise onun ordularından, kalkınmadaki rollerinden, önemli özelliklerinden ve işlerinden bahsettim.

Sonuç bölümünde de bu mübarek kıssadan yaptığım çıkarımların en önemlilerini zikrettim. Bu çalışmada Kur’an-ı kendime önder yaptım ve onu önceledim. Tefsir kitaplarında nakledilen doğru da yanlış da olabilen nitelemeler ve olaylara itibar etmedim. Çünkü Kur’an yeterlidir, başka şeye ihtiyaç bırakmaz. Allah Teâlâ’dan, bu makaleyi okuyan herkesi faydalandırmasını diliyorum. Allah Teâlâ’nın salat ve selamı efendimiz, peygamberimiz Hz. Muhammed’e, âline ve bütün ashabına olsun.

Dr. Arafât Muhammed/Medinetü’l-Münevvera

GİRİŞ

HZ. SÜLEYMAN’IN NESEBİ VE KUR’AN’IN ONU GENEL OLARAK ELE ALIŞI

el-Hafız ibn Asâkir Hz. Süleyman’ın nesebini şöyle açıklar: Süleyman b. Hz. Davud b. İshâ b. Uveyd b. Nâir b. Salomon b. Yahşon b. Umey b. Yadob b. Râm b. Hadron b. Faris b. Yehuda b. Ya’kub b. İshak.¹

Hz. Süleyman babası Hz. Davud’tan (MÖ 1004 – MÖ 965) sonra Peygamberlik ve krallık görevini üstlenmiştir. Hz. Süleyman’ın krallığı Şam bölgesinde idi. Sahih hadislerde zikredildiği üzere Beytül-Makdis’i inşa eden odur. MÖ 928 yılında vefat etmiştir.² Kur’an-ı Kerim’in yedi suresinde 16 âyette, 17 defa ondan bahsedilmektedir.

Kıssanın Kur’an’da geçtiği yerler: Bakara 2/102; Nisa 4/163 iki defa; En’am 6/84; Enbiya 21/78, 79, 81; Neml 27/15, 16, 17, 18, 30, 36, 44; Sebe’34/ 12; Sâd 38/30, 34. Hz. Süleyman’ın hikâyesinin ayrıntısı Enbiya 21, Neml 27, Sebe’34 ve Sâd 38 surelerinde zikredilmektedir.

Hz. Süleyman’ın kıssasında medeniyet ve bayındırlık açısından kalkınmanın ayrıntıları anlatılmaktadır. Bir toplumda kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için bulunması gereken üç temel unsurdan söz edebiliriz. Bu esaslar şunlardır:

1. Metot/Program: İlkeler ve talimatlar.
2. Komutan: Veya toplumu yöneten lider.

¹ İbn Asâkir, Tarih-u Dimeşki’l-Kebir, XXI/231.

² Bkz. Harman, Ömer Faruk, “Süleyman”, DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, 56-60; Sa’lebî, Arâisü’l-Mecâlis, Beyrut, 1405/1985, s. 328. (Çevirenin Notu)

3. Ordular: Veya liderle birlikte bulunan ve kalkınmanın gerçekleşmesinde ona yardımcı olan topluluk.

Metot Allah Teâlâ'nın kulları için din olarak seçtiği İslam'ın metodudur. Hz. Süleyman peygamberliği babasından almış ve bu vazifeyi toplumuna karşı en iyi şekilde yerine getirmiştir. İleriki sayfalarda kalkınmanın gerçekleşmesinde komutanın ve ordunun rolünü sunmaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞARILI KOMUTANIN NİTELİKLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Hız. Süleyman Allah Teâlâ'nın Hz. Davud Peygambere bir hediyesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Biz Davud'a Süleyman'ı armağan ettik. Süleyman ne güzel bir kuldu! Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi."³ Babası için ne güzel armağan, Rabbi için ne güzel bir kul. Bu büyük komutan ve yüce nebi başarılı yönetimin bütün özelliklerini oluşturan pek çok niteliklere sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de de bahsedildiği üzere bu özelliklerin en önemlilerini sunacağız:

1. Kişisel Nitelik ve Özelliklerin Tamamı

1.1. İlim (العلم)

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Andolsun! Biz Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, 'Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur' dediler."⁴ Buradaki 'ilim' tazim ifade eden nekrenin de işaret ettiği gibi çokluk ifade eder. Kaza/yargı, kuşların dili, vb. bu ilimlerdenidir. Hz. Süleyman bu ilmi babasından almıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Süleyman, Davud'a varis oldu ve 'Ey insanlar, bize kuşdili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur' dedi."⁵ Müfessirlerin çoğunluğu buradaki verasetin mal değil; ilim ve peygamberlik veraseti olduğu görüşündedirler. Çünkü Hz. Süleyman babasının malına kardeşleri olmaksızın tek başına varis değildir, ayrıca peygamberlerin malına da mirasçı olunmaz.⁶

1.2. Anlayış (الفهم)

Bu anlama/kavrama ilmin üzerinde bir melekedir. Nitekim bazı âlimler "fehm" kelimesinin ; 'sözün manalarını, özellikle duyulduğu anda bilmek veya bir işten başka bir işe, dış olaylardan işlerin perde arkasına kişinin süratle intikal etmesidir', demişlerdir. Bazıları da "fehm" in 'lafzın manalarını düşünmek, kişinin kendisiyle güzel şeyler yapacağı bir durum veya istenilen şeyleri elde etmeye hazırlık

³ Sâd 38/30.

⁴ Neml 27/15.

⁵ Neml 27/17.

⁶ Konuyla ilgili hadis şöyledir: "Peygamberler, miras olarak dirhem veya dinar bırakmazlar. Onların bıraktıkları miras ancak ilimdir." (Buhari İlim: 10) (Çevirenin Notu)

yaparak zihni berraklaştırmak⁷ olduğunu söylemişlerdir. Hz. Süleyman'ın "fahm/anlayış" ile nitelendirilmesi Kur'an'da şöyle geçmektedir. "Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik. Davud ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik."⁸

Bu kıssa, tefsir kitaplarında geçtiği üzere gece vakti koyunları başkasına ait ekin tarlasına girip onu telef eden bir kimseye aittir. Bu olay üzerine Hz. Davud telef olan ekinin yerine koyunların ekin sahibine verilmesi hükmünü verdi. Hz. Süleyman, her iki tarafın adaletli bir şekilde maslahatını ve menfaatini gözeterek telef olan ekinin kıymetiyle koyunlardan elde edilecek faydayı eşitlemek maksadıyla koyun sahibinin telef olan ekini yeniden yetiştirmesine, bu süre zarfında da ekin sahibinin, koyunların süt, yün vb. faydalarından istifade etmesine daha sonra da koyunların ve ekinin asıl sahiplerine iadesine hükmetmiştir. Allah Teâlâ bu olayı Kur'an'da şöyle anlatır: "Davud ile Süleyman da, hani bir topluluğun koyunları, geceleyin birisinin tarlasına yayılmış, harâp etmişti de bu hususta hüküm vermişlerdi ve biz de hükümlerine tanık olmuştuk. Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik. Davud ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik."⁹

İbn Kayyim (ö. 728/1350) der ki: "Allah Teâlâ bu iki değerli peygamberi yâd etti, ilim ve hikmet sahibi olmalarıyla ikisini ve ayrıca bu belirli olayda özel olarak anlama/kavrama kabiliyeti vermekle de Hz. Süleyman'ı övmüştür.

1.3. Allah'a Çokça Yönelmek (إنه أواب)

"أواب" kelimesi dönmek/yönelmek anlamına gelen 'الأوب' 'masterından türeyen 'فَعَال' vezninde mübalağa sıygasıdır. 'الأوب' kelimesi 'التواب' kelimesi gibi haramları terk etmek ve farzları yapmak suretiyle Allah Teâlâ'ya yönelmek anlamındadır. Bu özellik de Kur'an'da sadece Hz. Süleyman, Hz. Davud ve Hz. Eyyüb için zikredilmiştir.¹⁰ □

1.4. Hüküm (الحكم)

Bu kelime insanlar arasında hüküm vermek anlamındadır. "Hüküm" kelimesi tamamı peygamberlerin vasfı olmak üzere Kur'an'da dört yerde "ilim" kelimesi ile birlikte zikredilmiştir. Bu peygamberler Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Lut, Hz. Davud ve

⁷ Ebu Hilal el'Askerî, Furuku'l-Luğaviyye, s. 284; ez-Zebîdî, Tâcü'l-Arûs, 'فهم', md., XXIII/224 .

⁸ Enbya 21/79.

⁹ Enbya 21/79-80.

¹⁰ Söz konusu âyetler sırasıyla şunlardır: "Dâvûd'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, Allah'a çok yönelen bir kimse idi." (Sâd 38/17); "Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi." (Sâd 38/17) ve "Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi." (Sâd 38/17)

Hz. Süleyman'dır.¹¹İster insanları yönetmek anlamında; isterse insanlar arasında hüküm vermek anlamında olsun hüküm ancak ilim ile olur. İkinci anlam daha uygundur; çünkü Hz. Lut kavminin yöneticisi değildi. Hz. Lut ile ilgili âyetin tefsirinde Kurtubî (ö. 671/1273) şöyle der: "Allah Teâlâ'nın 'Biz Lut'a hüküm verdik'¹² sözündeki 'hüküm' kelimesi hasımlar arasında hüküm vermek anlamındadır." Hüküm burada ilim ve amelde doğruyu bulma demek olan hikmet anlamında olabilirdi gibi her iki manaya gelmesine de bir engel yoktur. Bu dört âyette dikkat edilmesi gereken husus hüküm ile ilmin birlikte zikredilmesinin Kur'an'da sadece ilmî ve amelî gücü birleştiren peygamberlere has bir vasıf olacak kadar önemli bir durum olmasıdır.

2. Allah'ın Hz. Süleyman'a Pek Çok Maddî İmkân İle İkrâmda Bulunması

Bunun pek çok çeşidi vardır. Bazıları şunlardır:

2.1. Rüzgârın Emrine Verilmesi

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz."¹³ Taberî (öl.310) de şöyle demiştir: "Bu rüzgâr Süleyman'ı ve adamlarını onun istediği yere götürür ve sonra da Şam'daki makamına geri getirir."¹⁴ Bu rüzgâr Allah Teâlâ'nın "Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdî."¹⁵ sözünde "رِخَاء" /yumuşak, hafif diye nitelendirilmiştir. Bu rüzgâr duruma göre bazen hafif bazen de şiddetli eser ki bu tam bir teshîr/hizmetine vermedir.

Bu rüzgârın sürati ve hareketi Kur'an'da şöyle nitelendirilmiştir: "Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik."¹⁶ "غدوها" / gidişi kelimesinin manası gün ortasına kadar rüzgârın gitmesidir ki bu bir aylık mesafeye denktir. "رواحها" / dönüşü kelimesi ise gün ortasından geceye kadar rüzgârın dönüşüdür ki bu da aynı şekilde bir aylık mesafeye denktir.

2.2. Bakırın Hizmetine Verilmesi

Allah Teâlâ Hz. Süleyman hakkında "Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık."¹⁷ demektedir. "القطر" kelimesi müfessirlerin çoğunluğunun ittifakına göre bakır anlamındadır. Alûsî (öl.1270/1854) bu konuda şöyle der: "القطر" kelimesi قطر

¹¹ Yusuf 12/22; Enbiya 21/79; Kasas 28/14.

¹² Enbiya 21/74.

¹³ Enbiya 21/81.

¹⁴ et-Taberî, Câmiu'l-Beyan, XVIII/481.

¹⁵ Sâd 38/36.

¹⁶ Sebe 34/12.

¹⁷ Sebe 34/12.

يَقَطِرُ قَطْرَانَا / قَطْرَانَا ‘den gelmekte olup erimiş bakır anlamındadır. Söz konusu kelimenin bakır, demir vb. metaller olduğu görüşü de vardır. Lügatçilerin çoğunluğu birinci görüşü desteklemektedir. Ben “عين القطر” ifadesinden bakır madeni anlıyorum. Fakat Allah Teâlâ Hz. Davud’a demiri yumuşattığı gibi Hz. Süleyman’a da bakırı akıtmış ve suyun pınardan fışkırması gibi onu fışkırtmıştır. Böylece dayandırıldığı şeyin ismi ile “عين القطر” diye isimlendirilmiştir.

Bu öyle büyük bir mucizedir ki Hz. Süleyman zamanında o ve ordusu için bir aylık mesafe bir gün olarak kısaltılmış ve ağır sanayinin gelişmesine yardım eden demir madenleri kalıba dökülebilmiştir.

3. Hz. Süleyman’ın Kur’an’daki Kıssasından Çıkarılabilecek Nitelikler

3.1. Allah’a Tam Bağlılığı

Hz. Süleyman’ın tam teslimiyeti “Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Beni; bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!’”¹⁸ âyetindeki övgü diliyle yaptığı yakarıшта ve Sebe Kraliçesinin tahtı kendisine getirdiğinde “fadl” kelimesini, onu kendisine veren Allah Teâlâ’ya nispet etmesinde görülür. O “fadl’ı kendisine veya ordusunun maharet ve kuvvetine nispet etmemiş, tamamen Allah Teâlâ’nın bir lütfu olduğunu ikrar etmiş ve (durumu bildirilen âyette) şöyle demiştir: “Kitaptan bilgisi olan biri, ‘Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm’ dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: ‘Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.’”¹⁹

3.2. Orduyu Gözetmesi ve Teftiş Etmesi

Ordunun gözetilmesi ve teftiş edilmesi komutanın yapması gereken işlerdendir. Komutan, kolayca sevk/idare edebilmesi ve aksaklıkları düzeltebilmesi için ordusuyla ilgilenmeli, durumlarını takip ve teftiş etmelidir. Hz. Süleyman, Allah Teâlâ’nın “Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı...”²⁰ âyetinde dediği gibi ordusunu daima teftiş ederdi. Kurtubî (ö. 671/1273) bu ayetin tefsirinde şöyle demektedir: “Bu âyette liderin halkının durumunu incelemesi ve onları gözetmesi gerektiğine delil vardır. İstersen Hüdhüd’e bak, küçük olmasına rağmen durumu Hz. Süleyman’dan gizli kalmıyor. Ya büyük işler hakkında ne düşünülür? Hz. Ömer (r.a) da aynı yolu izledi. Şöyle demişti: Fırat kenarında bir kurt bir keçiyi kapacak olsa,

¹⁸ Neml27/19.

¹⁹ Neml27/40.

²⁰ Neml27/20.

şüphesiz Ömer ondan sorumlu tutulacaktır.²¹ Yönetimi altındaki ülkelerin harap olduğu, yönettiklerinin zayi olduğu, çobanlarının kaybolduğu bir yönetici hakkında ne düşünürsünüz?”²²

3.3. Orduyu Tanıması ve Kontrol Altına Alması

Bu durum Hz. Süleyman'ın Hüdhd'ün ortalıkta olmayışını bilmesinde görülür. Kur'an'ın bildirdiği üzere Hz. Süleyman şöyle demiştir: “Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?”²³Ordunun çokluğuna ve cinslerinin çeşitliliğine rağmen Hüdhd'ün olmadığını anladı. Âyetin metninden Hz. Süleyman'ın ‘niye göremiyorum diye’ Hüdhd'ü soruşturduğu anlaşılmaktadır. Soruşturma sonunda da onun olmadığını anladı. Bu, ordunun fertlerinden birisi olan Hüdhd'ün kayıp olduğunu hızlı bir şekilde anladığına işaret etmektedir. Ayrıca burada Hz. Süleyman'ın teyakkuzda olduğuna ve orduyu çok iyi tanıdığına işaret vardır. Bu duruma Allah Teâlâ'nın “Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.”²⁴ sözü işaret etmektedir. Âyetteki “بَيْنَ يَدَيْهِ” ifadesi Hz. Süleyman'ın onların gerekli her türlü hallerini bildiğini vurgulamaktadır.

3.4. Kararlı Olması ve Hata Edeni Cezalandırması

Hz. Süleyman Hüdhd'ü ağır bir şekilde cezalandırmakla tehdit etti: “Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmedikçe kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da onu boğazlayacağım.”²⁵ Mufessirler Hz. Süleyman'ın Hüdhd'ü cezalandırmasının keyfiyeti konusunda pek çok söz söylemişlerdir: Tüplerini yolmak, katranla sıvayıp güneşletmek, kafese kapatmak, Hz. Süleyman'ın hizmetinden uzaklaştırmak, dostuyla arasını ayırmak, akranlarına hizmet ettirmek vb.²⁶

Cezalandırmanın çeşidi ne olursa olsun ordunun ancak mükâfat ve cezalan-

²¹ Bu durumu Milli şairimiz M. Akif Ersoy şu dizeleriyle özetlemiştir:

“Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırısı bir koyunu,

Gelir de adl-i ilâhî sorar Ömer'den onu!

Bir ihtiyâr karı bî-kes kalır, Ömer mes'ûl!

Yetimi, girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl!

Bir âşiyân-ı sefâlet bakılmayıp göçse:

Ömer kalır yine altında, hiç değil kimse!

Zemîne gadr ile bir damla kan dökünce biri:

O damla bir koca girdab olur boğar Ömer'i!” Safahat, Kocakarı ile Ömer, s. 85-86 (Çevirenin Notu)

²² el-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkamî'l-Kur'an, XXVI/131.

²³ Neml 27/20.

²⁴ Sebe 34/12.

²⁵ Neml 27/21.

²⁶ Bk. et-Taberî, Câmiu'l-Beyan, XVIII/33;ibnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesir, VI/164 vd.

dırmayla düzene gireceği açıktır. Subay veya nöbet tutan asker olmadan işleri akışına bırakmak komutanın heybetini yok eder, askerinin çalışmasını zayıflatır. Buradaki tehdit boğazını kesmeye kadar varmaktadır. Belki de bu, söz konusu boğazını kesme cezasını gerektirecek bir suç işlediğinde olur. Zeyd b. Rumân da “Hz. Süleyman Hüdüh'd'e bu tehdidi âsilere sert davrandığı, nöbet ve konumunu ihlal edenleri cezalandırdığı için yapmıştır.”²⁷ der.

Bu sadece kuşlara özel olmayıp cinleri de kapsayan, kararlı olmada genel bir kural idi: “Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.”²⁸ İbn Âşur (öl. 1973) burada şöyle söyler: “Ateş azabı teşbihtir, yani alevli ateş azabı gibi, yani cehennem azabı gibi azaptır. Cehennem azabı ‘hesap gününde’ hakiki olarak vuku bulacaktır.”²⁹ Hz. Süleyman’ın ordularının bir kısmıyla ilgili Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “... bukağılara bağlı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik.”³⁰ Âyetteki “الْأَصْفَادُ” kelimesi kelepçeler ve bağlar anlamındadır. Dolayısıyla mana şöyledir: Şeytanlardan isyankâr bir grup vardır ki Hz. Süleyman terbiye etmek için onları bukağılara bağlamıştır.

3.5. Ordunun Görüşünü Dinlemesi ve Özürünün Mazeretini Kabul Etmesi

Hüdüh Hz. Süleyman’a geldi, canlı ve emin bir şekilde konuştu ve bildiklerini ona arz etti. Hz. Süleyman da onun sözünün araştırılmasına karar verdi. Eğer doğru söylüyorsa cezalandırılmayacak ve ihsanda bulunulacak; şayet yalan söylüyorsa cezalandırılacak ve değer verilmeyecek. İbnü’l-Arabî tefsirinde şöyle demiştir: “Yetkili kişinin, sorumluluğu altındakilerin özrünü kabul etmesi ve dış görünüşlerine göre onları cezalandırmaması gerekmektedir. Fakat şer’î bir hükümlerle ilgili ise Hz. Süleyman’ın yaptığı gibi imtihan etme hakkı vardır. Çünkü o, Hüdüh kendisine “Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.”³¹ dediği zaman açgözlülük onu kıskırtmamış ve mal artırma sevgisi onu cezbe etmemiştir. Nitekim sözünün devamında şöyle söylemiştir: “Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm.”³² İşte o zaman duydukları Hz. Süleyman’ı sınırlendirmiş, Hüdüh’ün bir an önce sözünü bitirmesini, o batıl sözleri hak ile değiştirmek ve onları Allah Teâlâ’ya imana döndürmek için bilmediği şeyleri öğrenmeyi istemişti.”³³

Hz. Süleyman nöbetine geç kalmasına rağmen Hüdüh’ü dinlemekten kaçın-

²⁷ İbn Ebi Hatim 16229 no’lu hadis; et-Taberî, Câmiu’l-Beyan, XVIII/34.

²⁸ Sebe 34/12.

²⁹ İbnÂşur, et-Tahrîr ve’t-Tenvîr, XXII/160.

³⁰ Sâd 38/38.

³¹ Neml 27/23.

³² Neml 27/24.

³³ İbn Arabî 3/1477.

madı. Hz. Süleyman onun bu durumundan yararlandı, hatta bütün Sebe halkı fayda gördü.

3.6. Süratli Karar Alma

Komutanlık, komutanın kararının hızlı ve kesin olmasını gerektirir. Gecikmeye mahal olmamalı, halkı ilgilendiren önemli kararlar geciktirilmemeli ve geleceğe ertelenmemelidir. Bu iş özellikle de dini bir iş ise geciktirilemez.³⁴ Peygamberimizden gelen sahih rivayet şöyledir: “Ahiret işleri hariç her şeyde teennî ile hareket etmek iyidir.”³⁵

Hz. Süleyman geciktirmeden Hudhüd'ü gönderdi çünkü iş ertelenemezdi. Milletlerin ve fertlerin hayatıyla ilgili kararlar ileri görüşlü, azimli ve kararlı kişilere ihtiyaç duyarlar.

3.7. İffetli Olmak ve Dinî Konularda Hediye Kabul Etmemek

Sebe Kraliçesi Hz. Süleyman'a hediye göndermişti. O-Allah Teâlâ'nın dinine inanan bir kimse idi- hediye kabul edemezdi, çünkü bu hediye masum değildi. Onlar hediye Hz. Süleyman'ın onları buldukları küfür ve Allah Teâlâ yerine güneşe tapma halleriyle baş başa bırakması için göndermişlerdi. Peygamber Efendimiz'den de bu konuda şu söz nakledilmiştir: “Size verilen hediyeyi alınız. Eğer o dindeki rüşvet ise kabul etmeyiniz.”³⁶

3.8. Ordunun Gücünü Bilmesi

Hz. Süleyman Sebe Kraliçesinin tahtının getirilmesini arzu ettiğinde bunu ordusundan istedi ve Kur'an'ın bildirdiğine göre; şöyle dedi: “(Hz. Süleyman), ‘Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?’ dedi.”³⁷ Daha sonra Hz. Süleyman taht gelmeden önce -Allah Teâlâ'nın yüce kudretini bilmek ve nübüvvetine şahit olmakla birlikte- Allah Teâlâ'nın sadece kendisine verdiği harikulade olaylara yöneldi.

Hz. Süleyman, neler yapabileceklerini öğrenmek için durumu ordusuna ilettiler. Cinlerden bir İfrit, Hz. Süleyman'ın oturduğu yerden kalkmadan tahtı getireceğini söyledi. Kitaptan bilgisi olan birisi de göz açıp kapamadan tahtı getireceğini söyledi. Dediği gibi de getirdi. Bu komutanın ordusunun gücünü ve her birinin neler yapabileceğini bilmesine bir işarettir. Eğer bu mümkün değilse ordusuna, güçlerini kendisine bildirmeleri için emirler versin.

Buraya kadar anlatılanlardan Allah'ın (c.c.) peygamberi Hz. Süleyman'ın mü-

³⁴ Buradaki sözlerle arkasından zikredilen hadis çelişkili gibi görünmektedir. Kanaatimizce toplumun menfaatine uygun olarak alınan kararlar ahirette sevaplı işler kabilinden değerlendirilmiştir. (Çevirenin Notu)

³⁵ Ebu Davud, Edeb, 11; Hakim I,62. Hadis sahihtir.

³⁶ İbn Hacer, el-Metalibu'l-Âliye, 4468. Bu hadisi İshak ve Ahmet b. Meni' rivayet etmiştir. Raviler sikadır.

³⁷ Neml 27/38.

min bir toplumu yönetmede zaman ve dini açıdan iki önemli görevi yerine getirdiği açıktır. Allah onun eliyle beldeleri fethetmiş, insanları doğru yola sevk etmiştir, parlak bir medeni kalkınma gerçekleştirmiştir. İbret almak isteyenler için onun kâinâtı hala durmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Ordular, Özellikleri Ve Yaptıkları Önemli İşler

Kur'an Hz. Süleyman'ın ordusundan biraz ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. Onların özelliklerini, sıfatlarının bir kısmını açıklamış ve bazı işlerini zikretmiştir. Bu bölümde ordunun çeşitlerini, önemli özelliklerini ve işlerini ele alacağım. Bunlar şu şekildedir:

Orduların Çeşitliliği

Hız. Süleyman'ın memleketinde ordular tek cins değildi; insanlar, cinler ve kuşlar olmak üzere üçe ayrılıyordu. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an'da şöyle buyurur: "Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı."³⁸ Âyet-i kerimenin; cinleri, bu üç ordunun en âsileri olarak takdim ettiği ve komutanın ordusuna tam hâkim olması gerektiğini açıklamak sadedinde geldiği düşünülebilir. Cinler inatçı/âsî olmaları ile birlikte ordunun en çabuk toplananıdır. Sonra ikinci olarak insanların zikredilmesi onların sorumluluk vb. durumlarda cinlere benzemelerinden dolayıdır. Her bir gurubun özel görevi vardır; kuşların görevi bilgi toplamak ve mektupları getirip götürmek, insanın görevi savaşmak, cinlerin görevi ise manevi işlerdir. Allah Teâlâ en doğrusunu bilir.

Bu âyetler ordunun sınıflarını genel olarak açıklayınca diğer âyetlerde de söz konusu sınıfların her biriyle ilgili misaller verilmiştir. Hz. Süleyman yerinden kalkmadan Sebe Kraliçesinin tahtını getireceğini söyleyen cinlerden ifrit bunlardan biridir. Allah Teâlâ Şöyle buyurur: "Cinlerden bir ifrit, 'Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim' dedi."³⁹ Orada kitaptan bilgisi olup Hz. Süleyman'ın göz açıp kapamasından evvel tahtı getireceğini söyleyen biri vardı: "Kitaptan bilgisi olan biri, 'Ben onu, göz açıp kapamadan önce getiririm' dedi."⁴⁰ Bunların yanı sıra bilgi toplayan, Sebe Kavmi ve yurtlarını keşif görevini yerine getiren ve Peygamberin mektubunu onlara ulaştıran Hühüd vardı.

Barış Konusundaki En Belirgin İşleri

Orduların görevleri çeşitli olup sadece savaşla sınırlı değildi. Hatta toplumun

³⁸ Neml 27/17.

³⁹ Neml 27/39.

⁴⁰ Neml 27/40.

kültürel/medeni kalkınmasına katılıyorlardı. Bu da sanayi ürünleri ve diğer madde-lerin üretimine katılmakla olmuştur. Kur'an orduların bazı kısımlarının sanayi türü kalkınmaya katılımlarından çokça bahsetmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

İnşaat (Mimari Kalkınma)

Hz. Süleyman'ın ordusunun niteliği ile ilgili Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani...”⁴¹ Âyetteki “الْبِنَاءُ” kelimesi “فَعَالٌ” vezninde olup bina yapan işçiye verilen isimdir. Bina yapma işindeki ustalıklarına delâlet etmesi için mübalağalı ismi fail sıygasında gelmiştir. Onların yaptıkları binaların ayrıntısı başka âyetlerde anlatılmıştır. Bunlardan birisi şöyledir: “Cinler, Hz. Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.”⁴²

Ordunun yaptığı bina çeşitlerinin bir kısmına örnek; mihraplardır. Âyetteki ‘مَحَارِبٌ’ lafzı ‘مِحْرَابٌ’ kelimesinin çoğuludur, o da güzel bina anlamındadır. Mücahid; ‘مَحَارِبٌ’ kelimesinin saray dışındaki binalar, Dahhak; mescitler, Katâde; mescitler ve saraylar, İbn Zeyd ise meskenler olduğunu söylemiştir.⁴³

Lafzın delaletinden ve siyakından söz konusu kelimenin ister ibadet yerleri, isterse oturlan saraylar olsun büyük binalar anlamına geldiği gayet açıktır. Binalar büyüklüklerinden dolayı yüksek olurlar ki Allah Teâlâ'nın şu sözü bunu göstermektedir: “Sen, o davacılardan haber aldın mı? Hani Davud'un ibâdet ettiği yerin duvarına tırmanmışlardı.”⁴⁴ Hz. Süleyman'ın yaptığı binaları tarih kitapları heykel olarak isimlendirmiştir. Müellifler binanın özellikleri ve yapımına katılan ordunun sayıları konusunda fazla söze ihtiyaç bırakmayacak derecede ayrıntıya dalmışlardır. Ancak, şu kadarını söyleyelim ki bu bina Hz. Süleyman zamanındaki medeniyetin büyüklüğünü göstermektedir.

Dalgıçlık (Denizcilik)

Allah Teâlâ bu konuda şöyle demiştir: “Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani...”⁴⁵ Bir başka ayette de; “Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapt eden bizdik.”⁴⁶ buyurmuştur.

Âyetteki ‘غَوَّاصٌ’ kelimesi ‘فَعَالٌ’ vezninde bir mübalağa sıygasıdır. Rağıb bu ke-

⁴¹ Sâd 38/37.

⁴² Sebe 34/13.

⁴³ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, VI/500.

⁴⁴ Sâd 38/21.

⁴⁵ Sâd 38/37.

⁴⁶ Enbiya 21/82.

limeyi şöyle açıklar: ‘الْعَوَصُ’ suyun içine girip oradan bir şey çıkarmak anlamında-
dır. Maddi bir konuda ya da bir bilgide olsun kapalı bir şeye atılıp onu çıkaran her-
kese ‘غَائِصٌ’ denir. ‘عَوَاصُ’ ise söz konusu işi çok yapan kimsedir.⁴⁷

Bazı müfessirler denizden inciyi çıkaran ilk kişinin Hz. Süleyman olduğunu söylemektedirler.⁴⁸ Haber ister doğru ister yanlış olsun, kesin olan şu ki şeytanlar kendileri için değil Hz. Süleyman için dalgıçlık yapıyorlardı. Bu konuda da son de-
rece mahir idiler, onların işi tam ve fazlasıyla yaptıklarını ve bu yaptığı işlerin de çokluğunu ifade eden bir şekilde mübalağa sıygası ile nitelendirilmeleri bunu vur-
gular.⁴⁹ Dolayısıyla buradaki mübalağadan kasıt hem dalma işini çok yapmak hem de denizden çok şey çıkarmak olur. Allah Teâlâ en doğrusunu bilir.

Güçlü ve Ağır Sanayi (Sinaî Kalkınma)

Kur’an’ın, Hz. Süleyman’ın ordusunun yaptığını söylediği çok sayıda sanayi çeşidi şöyledir:

a. Heykeller (Süsleme Sanatı)

Bu hayvan vb. bakır, mermer gibi maddelerle heykelleri yapılan her çeşit kabartmadır. Bu sanat, bilindiği gibi, Hz. Süleyman şeriatında caizken bizim şeriatımızda caiz değildir.

b. Havuz Gibi Çanaklar (Geçim Aletleri Sanatı)

“جَفَانٍ” kelimesinin çoğuludur, içine yiyecek konan büyük kaptır. “جواب” ise “جَابِيَةٌ” kelimesinin çoğulu olup içinde su biriktirilen havuz anlamındadır.⁵⁰ Mana şudur; içerisine yiyecek konan bu çanaklar devenin su içtiği büyük havuzlar gibidir.

c. Sabit Kazanlar (Ağır Madeni Sanatlar)

“القَدُورُ”, “قَدْرٌ” kelimesinin çoğulu olup içinde yemek pişen kap anlamındadır. “راسيات” denmesi yerinde sabit ve hareket ettirilemez olmasıdır. Bu da onun hacminin büyüklüğüne delildir.

d. Diğer İşler

Bu işler genel anlamda şu âyette zikredilmektedir: “Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapt eden bizdik.”⁵¹ Bu işler ibadethaneler, heykeller vb. olabilir. Hz. Süleyman ile Sebe Kraliçesinin hikâyesinde Hz. Süleyman’ın ordusunun yaptı-

⁴⁷ Râğib, el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî (425/1031), Müfredatü Elfazî'l-Kur'an, I/169.

⁴⁸ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, el-Bahru'l-Muhîr, Lübnan/Beyrut, 1422/2001, (tah. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Müavvid), VII/382.

⁴⁹ Ebu'l-Bekâ el-Küfevî Şöyle söylemiştir: Mübalağa sıygası iki kısımdır: Birincisi mübalağanın fiilin çokluğuna göre, ikincisi ise mefullerin çokluğuna göre yapılmasıdır. el-Külliyat, s.1372.

⁵⁰ et-Taberî, Câmiu'l-Beyan, XX/64.

⁵¹ Enbiya 21/82.

ğ bir saraydan bahsedilir. O Öyle büyük bir saraydır ki Sebe Kraliçesini şaşırır, ni- tekim son derece akıllı ve zeki olmasına rağmen onu derin bir su zanneder.

Bazı müfessirler bu âyetin genel yorumunda Hz. Süleyman'ın ordusunun yapı- tığı diğer sanatlara da yer vermişlerdir. Râzî (ö.606/1209) bu yapılanların “Ha- mamlar, aydınlatıcı maddeler, yel değirmenleri, kristal şişeler ve sabunlar”⁵²oldu- ğunu söylemektedir. Bu rivayetin sahih bir senedi yoktur. Tarihi açıdan doğru ol- sun ya da olmasın âyetin lafzı umumidir, bu da o parlak dönemde mevcut olan pek çok sanatın varlığını ifade eder.

Savaşa Katılma

Buraya kadar yapılan işler barış zamanında olanlardı, ordunun aynı zamanda askeri alanda da görevleri vardı. Hz. Süleyman'ın ordularından daha önce bahsi geçmeyen atlar vardır. Âyette Hz. Süleyman'ın onlara nasıl şefkat ettiği ve cana yakın davrandığı şöyle anlatılır: “Hani ona akşamüstü bir ayağını tırnağı üstüne di- kip üçayağının üzerinde duran çalimli ve soylu atlar sunulmuştu. Hz. Süleyman, “Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim” dedi. Nihayet gözden kaybolup gittikleri zaman , “Onları bana geri getirin” dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.”⁵³ Bu âyetlerde atları vasfetmek için iki sıfat getirilmiştir: “صافنات” ve “جيد”. “الصافنات” iki ayağı üzerine durabilen demektir. “الجيد” ise “جواد” kelimesinin çoğulu olup iyi zıplayan anla- mındadır. Zemaşerî (ö. 538/1143) de şöyle der: “Atların iki ayağı üzerine dura- bilmeleri ve hızlı koşmaları anlamına gelen kelimelerle nitelendirilmeleri iki önemli sıfatı kendilerinde toplamak içindir: Duran ve akıp giden. Yani durduğunda son de- rece sakin ve huzurlu; koştuğunda da oldukça hızlı ve hafiftir.”⁵⁴

Bu güzel atlar Hz. Süleyman'a akşam vakti getirildi. O bu atları çok severdi, onun bu sevgisi Allah Teâlâ'yı sevdiği ve dininin sancağını yücelttiği içindi. Çünkü atlar cihad aracı ve kıyamete kadar bütün hayrın halkasıdır. Sevinçli bir şekilde onları gözetledi, gözden kaybolunca onların tekrar geri getirilmelerini emretti ve boyunlarını ve bacaklarını okşadı. Bu anlatılanlar atlara değer verme, onları yü- celtme, daha önce geçtiği gibi ordunun emirleri hemen dikkatlice yapmalarını açıklama, atların durumlarıyla ilgilenme ve onlarla mesrur olma kabilindendir.⁵⁵

Bütün bunlar Hz. Süleyman nezdinde cihad unsuru, zafere ulaşmanın ve yer- yüzünde Allah Teâlâ'nın dinini yaymanın aracı olmaları itibariyle atların konumu- nun keyfiyetini açıklamaktadır.

⁵² er-Râzî, Mefâtihi'l-Ğayb, XXII/175.

⁵³ Sâd 38/31-33.

⁵⁴ ez-Zemaşerî, Keşşâf, IV/92.

⁵⁵ Ebu Hayyan şöyle demiştir: “Bu söz peygamberlerin konumlarına uygun olan sözdür. Cumhura ait olan sözler uygun değildir. Çünkü onun kıssasında peygamberlere nispeti uygun olmayan sözler yoktur.” Bahru'l-Muhit, VII/380.

Kur'an'da Hz. Süleyman'ın ordusunun savaş için her an teyakkuz durumunda olduğunun delilleri mevcuttur. Hz. Süleyman'ın, kıssada Sebe kavmine gönderdiği elçilere söylediği söz bunu göstermektedir: "Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürmüş olarak çıkarırız."⁵⁶

Kur'an, Hz. Süleyman'ın ordularının savaştıklarını zikretmemekle birlikte onların kuvvetini, düzenini ve her an savaşa hazır olduklarını bildirmektedir. Bu askeri kuvvetin görevi caydırmak/mani olmaktır. Yani herhangi bir savaş/çatışma olmasa bile düşmanları korkutmak ve onların kalplerine korku salmaktır.⁵⁷

Ordunun Kur'an'da Hz. Süleyman'la Olan Hikâyelerinden Çıkarılan Nitelikleri

Tertip Ve Düzen

Daha önce geçtiği gibi bu cinler, insanlar ve kuşlardan oluşan ordunun tertibinde ve "يوزعون" diye nitelendirilmesinde görülür. Bu kelime 'baştan sona kadar hepsini hapsedmek' anlamındadır. Abdülhamid b. Bâdis şöyle söylemiştir: "Yürüyüş halinde düzenden çıkmaları engelleniyordu. Önde olanlar kendilerinden hemen sonra gelenlerin, onlar da kendilerinden sonrakilerin düzeni bozmalarına mani oluyorlardı. Aynı şekilde sağdan ve soldan saftan çıkmalarına engel olunuyordu. Çünkü "وزعه عن الشيء" bir şeyden alı koymak, engellemek anlamındadır.

Kurtubî (ö. 671/1273) de şöyle demiştir: "Bu âyette imamın ve yöneticilerin insanların birbirlerine zarar vermelerine engel olmaları gerektiğine delil vardır. Çünkü yöneticiler bunu tek başlarına yapamazlar."

Ordunun Saygınlığı

Bu saygınlık, insanların bu ordunun hiçbir kimseye -hatta hayvan veya küçük bir böcek bile olsa- zulmetmeyen bir ordu olduğunu bilmesiyle olur. Nitekim, şayet kendilerini ezecek olursa Hz. Süleyman'ın ordusunun özrünü karınca şöyle dile getirir: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Hz. Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler"⁵⁸ Eğer böyle bir şey gerçekleşirse ordu için mazur kabul edilir. Bu âyet ordunun, kendilerine zarar ya da fayda vermeyen küçük bir şey de olsa hiçbir mahlûka eziyet etmediklerini ifade eder. Bu aynı zamanda her ortamda Hz. Süleyman'ın ordusunun bilinen saygınlığına delil teşkil eder.

Ordunun Maksadının Açık Olması

Allah Teâlâ'ya ibadet ve tevhid Hüdühüd'ün bilincine yerleştirilmiştir. Bundan dolayı Sebe kavminin güneşe tapmalarını hoş görmemiş, bu kavmin durumunu

⁵⁶ Neml 27/37.

⁵⁷ Bu Rasûlüllah (s.a.v.)'in "Ben bir aylık mesafeden düşmanıma korku salmakla yardım olundum" sözüyle çelişmez. (Buharî, Cihad, 122). Çünkü O'nun sözünden maksat sadece korku değil, yardım ve zaferdir. Bk. el'Bedru'l-Aynî, Umdetu'l-Kari, XIV/235.

⁵⁸ Neml 27/18.

öğrenmenin insanların hidayet bulmasını seven Hz. Süleyman'ın kalbine sevinç vereceğini bildiği için huzura çıkmaya gecikmiştir. Daha sonra Hüdhüd, şeytanın onların kötü işlerini ve yaptıklarını kendilerine güzel gösterdiğini, ibadet edilmeye yalnızca Allah Teâlâ'nın hakkı olup bunun mümkün olduğunu, kraliçenin büyük bir tahtı olsa da Allah Teâlâ'nın arşının daha büyük olduğunu beyan etmiştir. Bütün bunlarda ordunun açıkça itikadi eğitimden geçtiğine delil vardır.

Pozitif Olmak ve Komutana Görüş Beyan Etmekten Korkmamak

Hüdhüd - o da Hz. Süleyman'ın ordusundan olup - girişimci/atılğan biri idi. Orduya su bulma göreviyle yetinmedi, o bu görevinin ötesinde doğru yolda olmayan kavimlerin durumlarını araştırmaya koyulmuş ve onların din ve dünya işleriyle ilgili durumlarını Hz. Süleyman'a bildirirken en uygun ifadeleri kullanmıştır. Kraliçeyi, hâkimiyetinin kapsamını, tahtının büyüklüğünü, dini durumlarını öğrenmiş ve gördüklerinin tamamını komutanına anlatmıştır. Kurtubî (ö. 671/1273) "Bu âyette eğer meseleleri iyice araştırır ve bilgisinden emin olursa küçüğün büyüğe, öğrencinin öğretmene 'sende olmayan bilgi bende var' demesinin caiz olduğuna işaret vardır." der.⁵⁹

Emirleri Yerine Getirmede Sürat ve Dikkat

Bu durum Hz. Süleyman'ın Hüdhüd'e mektubu götürüp Sebe kavmine bırakması ve sonra geri durup ne sonuca varacaklarına bakması emrinde açıkça görülür. Bunlar Hüdhüd'ün süratli ve dikkatlice yaptığı pek çok işten bir kaçıdır. Âyetler Hüdhüd'ün mektubu alması ve götürmesini zikretmemiştir, çünkü bu açıklamaya ihtiyaç duymayacak derecede malumdur ve Kur'an veciz bir eserdir.

Aynı şekilde bu Hz. Süleyman'ın ordusundan Sebe Kraliçesinin tahtını getirmelerini istemesinde ortaya çıkar. Kitaptan bilgisi olan birisi bunu kabul etti ve göz açıp kapama süresinden daha kısa bir zamanda emri yerine getirdi.

Ordunun Yoğunluğu, Çokluğu ve İyi Hazırlanması

Her aklı başında kimse ordunun güçlü olmasının kalkınmanın unsurlarından olduğunu bilir. Şayet orduların çeşidi ve sayısı çok olursa bu düşmanlar için daha korkutucu ve onlara saldırıda daha zarar vericidir. Bu da orduların cin, insan ve kuş olarak çeşitli olmasında ve aynı şekilde Hz. Süleyman'ın Sebe Kraliçesini şu şekilde tehdit etmesinde görülür: "Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koymayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız."⁶⁰

İşte bu tehdit ordunun çokluğuna, savaşa iyi bir şekilde hazırlandıklarına ve Hz. Süleyman'ın onların gücüne güvendiğine delildir. Nitekim daha önce anlatılan komutanın ve ordunun, dünya ve ahiretin saadetini sağlayacak imanî, ilmî ve mi-

⁵⁹ el-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkamü'l-Kur'an, XVI/136.

⁶⁰ Neml 27/37.

marî alanları kapsayan medenî kalkınmayı gerçekleştirmedeki rolleri de bunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Biz burada Hz. Süleyman'ın kıssasına ve ondan çıkarılacak derslere kısaca değindik. Hz. Süleyman'ın İslam'ın önderliğinde parlak bir kalkınmayı nasıl gerçekleştirdiğini ve pek çok yerde Kur'an'ın kaydettiği bu muhteşem medeniyet örneklerini ortaya koymak için kalkınmanın unsurlarını nasıl tamamladığını müşahade ettik.

Gerçek şu ki Hz. Süleyman'ın kalkınma hamlesi İsrailoğulları içinde Hz. Musa'nın vefatından sonra yapılan kalkınma hamlelerinin ikincisi sayılır. O dönemin "Krallar Dönemi" diye isimlendirilmesine sebep olan temel rolü ilk olarak Hz. Davud oynamıştır. Söylendiği gibi iki kıssa arasında umum/genellik, husus/özellik ve şekil yönünden farklılıklar vardır.

İlim ve hikmetin verilmesi konusunda ortaklırlar. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda ilgili ayetlerde şöyle buyurur: "Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik."⁶¹ "Andolsun! Biz Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik."⁶² "Davud ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk."⁶³ Aynı şekilde psikolojik özelliklerde ve inançla ilgili hususlarda benzerdirler ki bu da Allah Teâlâ'ya güzel bir şekilde sığınmalarında ortaya çıkmaktadır. Hz. Davud hakkında: "Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Davud'u hatırla. O, Allah Teâlâ'ya çok yönelen bir kimse idi."⁶⁴ denilirken, Hz. Süleyman hakkında da "Davud'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, Allah'a çok yönelen bir kimse idi."⁶⁵ diye söylenmiştir. Her ikisi de derecelerinin yükseltilmeleri için imtihana tabi tutulmuşlardır: Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah Teâlâ 'a yöneldi."⁶⁶ Allah (c.c.) Hz. Süleyman hakkında da şöyle buyurmuştur: "Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi."⁶⁷

Bazı hususlarda birbirlerinden farklıdırlar; Hz. Davud'a demir yumuşatılmışken Hz. Süleyman'a bakır su gibi akıtılmıştır. Belki de bu konudaki hikmet, şüphesiz Allah Teâlâ daha iyisini bilir, Hz. Davud'un savaştan biri olmasıdır. Nitekim Kur'an

⁶¹ Enbiya 21/79.

⁶² Neml 27/15.

⁶³ Enbiya 21/78.

⁶⁴ Sâd 38/17.

⁶⁵ Sâd 38/30.

⁶⁶ Sâd 38/24.

⁶⁷ Sâd 38/34.

onun Talut ile savaşını ve Calut'u öldürdüğünü⁶⁸ anlatmakta ve savaş esnasında kendisini koruyacak olan zırhın, yapımını öğrendiği sanatlardan biri olduğunu zikretmektedir: “Bir de Davud’a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?”⁶⁹ Yine bir başka âyette şöyle buyurmaktadır: “Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir lütuf verdik. ‘Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin’ dedik ve ‘(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur’ diye demiri ona yumuşattık. ‘Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm’ diye vahyettik.”⁷⁰ Bu âyette ifade edilen zırh yapım işi harp sanayine işaret etmektedir. Demirin harp sanayinde kullanılan en kuvvetli maddelerden olduğu bilinmektedir. Nitekim Kur’an, “Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri yarattık (ki insanlar ondan yararlınsınlar). Allah da kendisine ve Resûllerine gayba inanarak yardım edecekleri bilsin. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.”⁷¹ sözüyle buna işaret etmektedir. Buradaki “بأس” azap ve şiddet anlamındadır, müfessirler de harp aletlerinin bu yüzden edinildiğini söylemektedirler.⁷² Hz. Süleyman’a verilenler ise onun gerçekleştirdiği kalkınmayla uyumlu unsurlardır.

Hz. Davud’un İsrailoğullarının askeri kalkınmasının kurucusu olduğunu söyleyebilirim. Bu da Bakara suresinde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi onun, İsrailoğullarının yurtlarından çıkartıldıktan sonra tekrar oraya döndürülmeleri olayına katılması ve Calut’u öldürmesiyle olmuştur. Hz. Süleyman ise medeni kalkınmanın kurucusudur. Bunu da büyük binalar, heykeller ve billurla döşenmiş saraylar, büyük çanaklar ve iri kazanlardan oluşan lüks geçim araçları yapmakla gerçekleştirmiştir. Bu da bol miktarda mal olduğunu ve medeniyetin zirvesine ulaştığını göstermektedir. Bütün bunlar sosyal hayatta medeniyetin ve maddi kalkınmanın göstergeleridir.

Belki de Hz. Süleyman, döneminde güvenin yaygınlaşması ve devletin harici düşmanların tehdidine maruz kalmamaları sebebiyle kendisini bu kocaman yapıları inşa etmeye vermiştir. Daha önce Hz. Davud maddi kalkınmayı gerçekleştirmesi için Hz. Süleyman’a yeryüzünü hazır hale getirmiştir. İlk kurucu ile ondan sonra gelen arasındaki farklılıktaki belirgin özellik budur. Kevnî sünnet, devleti ilk kuranın kendisini güvenlik araçlarını güçlendirmeye, dış güçlerle ve devlete karşı çıkanlarla savaşmaya adanması dolayısıyla da medeniyet vb. şeylerle meşgul olamaması şeklinde cereyan etmiştir. İkinci kurucu veya arkasından gelen ise medenî kalkınma ve çeşitli şekilleriyle bu kalkınmanın çemberini genişletmek için önünde hazır bir yol bulur. Buna en güzel misal Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer’in –

⁶⁸ Bakara 2/251.

⁶⁹ Enbiya 21/80.

⁷⁰ Sebe 34/10-11.

⁷¹ Hadid 57/25.

⁷² el-Alûsî, Rûhu'l-Meânî,XXII/188.

farklılıklarla birlikte- hayatlarıdır. Hz. Ebu Bekr'in halifeliğinin tamamı dinden dönenleri, zekât vb. vermeyenleri cezalandırmakla geçmiştir. Hz. Ömer gelince kendisini daha fazla fütühata verdi ve İslam devletinin tamamlayıcısı olan divanları ve idari teşkilatı kurdu. Yine Ebu'l-Abbas Seffah ve Bağdat'ın kurucusu Ebu Cafer Mansur da buna misal teşkil eder. Abbasî devletinin kuruluşunda da aynen böyle olmuştur.⁷³

İki kıssa arasındaki farkın şekli düşünüldüğünde Hz. Süleyman kıssasında ordu unsurunun-çeşitliliğiyle birlikte-Hz. Davud kıssasının aksine pek çok yerde sahneye çıktığı görülür. Belki de bunun sebebi – Allah Teâlâ en iyisini bilir- Hz. Davud zamanında sanayinin ön planda olmasıdır. Allah Teâlâ demiri ona yumuşattı, o da geniş, uzun zırhlar yaptı. Hz. Süleyman'a gelince Allah Teâlâ onun için de bakırı sel gibi akıttı. Fakat sanayi ürünlerinin ve iş alanlarının çeşitliliği ordunun bu alanlardaki rolüne bir göz atmamızı gerektirdi. Buna ilaveten 'ordu' bahsinde Hz. Süleyman'a verilen bir başka nimet olan cinlerin onun emrine verilmesi meselesini de açıkladık. Allah Teâlâ en doğrusunu bilir.

Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a iktidar verilmesinde güzel dersler vardır. Devletin haricî düşmanların tehdidinden uzak olması, Allah Teâlâ'nın dinini yayma ve güvenli bir şekilde yeryüzünde yerleşmesini sağlamanın önemli etkenleri olarak düşünülebilir. Hz. Süleyman'ın Sebe Kraliçesiyle olan hikâyesi bunu göstermektedir. Burada aynı zamanda Allah'ın ordularının ancak İslam davetine hizmet ettiği, zafer/yardım fikrinin oluşması ve yerleşmesi için çalıştığına delil vardır.

Hz. Davud'un Calut ile olan hikâyesi mazlumlara yardım etmek, gasp edilen toprakları kendilerine geri vermek ve yeryüzünün fesatçı zorbalarından emin olmak için savunma savaşı yapılmasına delildir.

Hz. Süleyman döneminde İslami kalkınmanın işaretleri hakkındaki araştırmamızın sonunda en önemli hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Bu kalkınma, onu gerçekleştirmek için rolünü en iyi şekilde oynayan insanlarıyla, cinleriyle, kuşlarıyla ve diğer mahlûkat ile toplumun her kesiminin katıldığı genel bir kalkınmadır.

2. O medeni ve ilmi olarak takdim edilmesinde döneminin ve zamanının önüne geçmiş olan bir kalkınmadır. Sebe Kraliçesi akıllı ve zekâsına rağmen sarayın güzelliği karşısında boyun eğmek durumunda kalmış, köşkü görünce onu (zemini) derin bir su sanmış ve eteklerini toplamıştır. Çanaklar, kazanlar ve diğerlerinde de benzer şeyler söylenebilir.

⁷³ Bundan daha iddialısı şudur ki bu dönem devletin doğuşuyla yetinmez, fikirlerin ve islahatçı çağrılarının doğuşunu kapsar. İslahatçı çağrılarının birinci kurucusu insanlar arasında fikirlerin güçlenip yayılması ve şüphelerin giderilmesiyle ilgilendir. Kendisinden sonra gelen ise fikir üretimiyle ilgilendir. Sunumu sakın ve fikirlerinin etkisi de daha kapsamlı olmuştur. Eski zamanda da günümüzde de durum hep böyledir.

3. Bugün medeni ve ilmi kalkınmaya bakan kimse onun en önemli unsurlarının ulaşım ve bilgiye hızlı erişim olduğunu görür. Bu durum Hz. Süleyman'ın kıssasında çok açıktır. Gerek Hüdhüd meselesinde olduğu gibi bilgi edinme işinde, gerek taht hadisesindeki gibi bilgilerin ve varlıkların naklinde, gerek memleketinin her tarafına gitmek için rüzgârın Hz. Süleyman'ın hizmetine verilmesinde ve gerekse o gün için caiz olan heykel yapımındaki sanatsal ilerleme alanlarında bu açıkça görülür.

4. Bu kalkınma; öncekiler, o dönemdekiler ve kıyamete kadar gelecek insanlar için bir mucizedir. Bu yüzden Hz. Süleyman şöyle dua etmiştir: “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlerlik) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.⁷⁴ Peygamberimiz (s.a.v.)'den sahih bir rivayetle geldiği gibi Allah Teâlâ onun duasını kabul etmiştir: “*Davud oğlu Süleyman, Beyt-i makdis'in yapımını bitirdikten sonra Allah'tan üç dilekte bulunmuştur: Allah'ın hükmüne uygun düşecek şekilde hüküm vermek. Kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat. Mescid-i Aksâ'ya sırf namaz kılmak niyetiyle gelenlerin analarından doğdukları gündeki gibi günahsız hale gelmeleri. Allah Süleyman'a bunlardan ilk ikisini vermiştir, üçüncü niyâzının da kabul edilmiş olmasını ümit ediyorum.*”⁷⁵ Bunun için Hz. Süleyman'ın kalkınma örneği hiçbir kimsenin güç yetiremeyeceği ve onun seviyesine ulaşamayacağı yüksek bir makamdır.

5. Bu kalkınmanın en belirgin vasfı şekil ve maksat yönünden açık olmasıdır. Bütün yönleriyle kalkınma, beldelerin ve kulların menfaatini sağlar ve insanları Rablerine ibadet ettirir.

6. Bu değerli medeni kalkınmada şükür unsuru ön plana çıkmaktadır. Herkes Rabbine sözlü dua değil fiili dua yapar: “Ey Davud ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.”⁷⁶ Bu büyük nimetin şükürü onu Allah Teâlâ'nın emrettiği yerlere harcamakla olur. İslami kalkınmanın özü budur; oyalanan değil kul olan, yıkan değil yapan, kâinatın Rabbinin istediği gibi dünyayı imar eden, sebeplere yapışan ama müsebbip olan Allah Teâlâ'yı unutmayan bir kalkınma.

7. Bu kalkınma Rabbanî bir kalkınmadır ve bunun öncülerinin armağanı da iki cihanda mükâfatlandırmak için Allah Teâlâ'ya yakınlık ve O'na güzel bir dönüştür. Nitekim Allah Teâlâ “Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.”⁷⁷ buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'dan bizi en güzel dönüşle rızıklandırmasını diliyorum. Başarı Allah

⁷⁴ Sâd 38/35.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel,Sünen,II/174; Nesâî, Sünen, II/34; İbn Mace, Sünen, 1408. Abdullah b. Ömer b. el-As'tan rivayet edilmiştir, senedi sahihtir.

⁷⁶ Sebe 34/13.

⁷⁷ Sâd 38/40.

Teâlâ'dandır. Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e, O'nun aline ve bütün ashabına salat eyle, selam eyle ve cümlesine bereketler ihsan eyle!.

Kaynaklar:

- » Alûsî, Şihâbüddîn, Mahmud b. Abdillâh, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, Daru İhyâ'it-Tûrasi'l-Arabi, Beyrut.
- » Askalanî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed, *el-Metalibü'l-Âliyye bi Zevaidi's-Semâniyye*, Daru'l-Asime, Essuudiyye, 1419.
- » Askerî, Ebu Hilal, *el-Furuku'l-Luğaviyye*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
- » Aynî, Bedruddin Muhammed b. Ahmed, *Umdetü'l-Karî*, Daru İhyâ'it-Tûrasi'l-Arabi, Beyrut.
- » Badis, Abdulhamid, *Mecalisü't-Tezkir*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.
- » Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, *el-Bahru'l-Muhîr*, Lübnan/Beyrut, 1422/2001, tah. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Müavvid.
- » İbn Arabî, el-Kadî Ebu Bekr, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Daru'l-Mearif, Mısır,tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim.
- » İbn Asakir, el-Hafız Ebu'l-Kasım, *Tarihu Dimeşki'l-Kebir*, Daru'l-Fikr, tah. Ali Şirî.
- » İbn Aşur, Muhammed et-Tahir b. Muhammed, *et-Tahrîr ve't-Tenvir*, Daru't-Tunisiyye, Tunus, 1984.
- » İbn Kayyim, Muhammed b. Ebu Bekr, *Medaricü's-Salikin Beyne Menazili İyyake Na'büdü ve İyyake Nesteîn*, Daru'l-Kütübü'l-Arabi, Beyrut1393/1973, tah. Muhammed Hamid el-Fakî.
- » İbnü'l-Cevzi, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zadü'l-Mesir fi İlmî't-Tefsir*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1404.
- » Kufî, Ebu'l-BekaEyyub b. Musa, *el-Külliyat*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1419/1998, tah. Adnan Derviş, Muhammed el-Misrî.
- » Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (760/1359), *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2006.
- » Râğîb, el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî (425/1031), *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an* Daru'l-Kalem, Beyrut, 1421/2000.
- » Râzî, Fehrüddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru'n-Neşr/Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000.
- » Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922). *Câmiu'l-Beyân fi Te'vil-l-Kur'ân*, 1420/2000, tah. Ahmed Şâkir ve diğeri.
- » Zebidî, Muhammed Murteza, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Daru'l-Hidaye, tah. Kurul.
- » Zemahşerî, Mahmud b. Ömer (538/1144), *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, Daru İhyâ'it-Tûrasi'l-Arabiyyi , Beyrut, tah. Abdürrezzak Mehdî.